

Ministerie van Financiën

Fiscaal onderzoek naar het vermogen in familiestichtingen

Datum 28 januari 2025

Inhoud

1	De rechtspersoon stichting—6
1.1	Inleiding stichtingen—6
1.1.1	De definitie van de rechtsvorm—6
1.1.2	Verschillende doelen van stichtingen—6
1.1.3	Wettelijke eisen aan het handelen van bestuursleden—7
1.1.4	Extern toezicht op stichtingen—8
1.2	Soorten stichtingen en aantallen—8
1.2.1	ANBI's—9
1.2.2	Stichtingen die het vermogen van derden beheren—10
1.2.2.1	<i>Het splitsen van het economische en het juridische eigendom—10</i>
1.2.2.2	<i>Het beheren door middel van een beheerovereenkomst—10</i>
1.2.2.3	<i>Het optreden als beherend vennoot in een commanditaire vennootschap (cv)—10</i>
1.2.2.4	<i>Het optreden als eigenaar van een special purpose vehicle bij securitisatie—11</i>
1.2.2.5	<i>Stichtingen derdengelden—11</i>
1.2.2.6	<i>Pensioenfondsen—11</i>
1.2.3	Stichtingen met afgezonderd particulier vermogen (APV's) en fiscaal transparante stichtingen—11
1.2.4	Overige stichtingen—12
1.3	Hoe wordt vermogen van stichtingen in de belastingheffing betrokken?—12
1.3.1	Inkomstenbelasting—12
1.3.2	Vennootschapsbelasting (Vpb)—13
1.3.3	Schenk- en erfbelasting—13
1.3.4	Uitzondering: stichtingen die het vermogen van derden beheren—13
1.3.5	Uitzondering: afgezonderd particulier vermogen (APV)—13
1.3.6	Voorbeeld: een fiscaal voordelige familiestichting—14
2	Resultaten van het data-onderzoek naar familiestichtingen—15
2.1	Wat is een familiestichting?—16
2.1.1	De statutaire familiestichting—16
2.1.1.1	<i>Beschrijving—16</i>
2.1.1.2	<i>Sectoren—16</i>
2.1.2	De feitelijke familiestichting—16
2.1.2.1	<i>Beschrijving—16</i>
2.1.2.2	<i>Aantallen—17</i>
2.1.2.3	<i>Sectoren—18</i>
2.2	Het vermogen in familiestichtingen—18
2.2.1	Hoe dit vermogen is bepaald—18
2.2.2	Het vermogen—19
2.3	Belastingheffing over vermogen in familiestichtingen—20
2.4	Kenmerken van de bestuurders van familiestichtingen—21
3	Geconstateerde belastingstructuren met familiestichtingen—22
3.1	NSW-landgoed via aftrekbare gift plaatsen in familie-ANBI—22
3.2	Het familiebedrijf met giftenaftrek schenken aan de familie-ANBI—23
3.3	Intrekken ANBI-status familiestichting na verzilvering fiscale voordelen—24
3.4	Combinaties van het bovenstaande—24
3.5	De vastgoedstichting—24
4	Conclusies—26

5	Bijlage 1: Toelichting onderzoeksmethode—28
5.1	Jaren—28
5.2	De top 50 statutaire familiestichtingen—28
5.3	Feitelijke familiestichtingen—28
5.4	Soorten stichtingen—28
5.5	Vermogen—29

Inleiding

In 2022 is het rapport IBO Vermogensverdeling verschenen.¹ Dat onderzoeksrapport is opgesteld door een interdepartementale werkgroep die - onder leiding van een onafhankelijke voorzitter - kennis bijeen heeft gebracht over de vermogensverdeling en de belasting op verschillende typen vermogen. Voor dat onderzoek zijn onder andere experts geraadpleegd, die vermoedden dat een deel van het privévermogen van huishoudens om fiscale redenen was ondergebracht in stichtingen. Dat vermogen is nog nooit in kaart gebracht en werd gezien als een blinde vlek in de vermogensverdeling van Nederlandse huishoudens. In het IBO Vermogensverdeling is daarom de aanbeveling opgenomen om nader onderzoek te doen naar de omvang van dit vermogen. In de kabinetsreactie op dat rapport² en in de Miljoenennota 2023 (bijlage 9)³ heeft het kabinet vervolgens dit onderzoek toegezegd. Met het onderhavige onderzoeksrapport wordt hieraan invulling gegeven.

Vermogen in stichtingen is volgens civiel recht eigendom van de stichting en niet van een huishouden. Het is niet goed mogelijk om te achterhalen of en wanneer huishoudens om puur fiscale redenen vermogen hebben ingebracht in een stichting. Daarom is het inzichtelijker om onderzoek te doen naar stichtingen waar huishoudens dichtbij staan, omdat zij er (samen met familie) een belangrijke mate van invloed op hebben. De aanbeveling uit het IBO is daarom geoperationaliseerd door te focussen op dergelijke "familiestichtingen".⁴ Dat levert de volgende onderzoeksvragen op.

1. Hoeveel vermogen bevindt zich in Nederlandse familiestichtingen?
2. Waar bevinden de personen met mogelijke zeggenschap over dit vermogen zich in de Nederlandse vermogensverdeling?
3. In hoeverre en op welke wijze wordt dit vermogen momenteel in de belastingheffing betrokken?

Voor dit onderzoek zijn, voor het eerst, data over stichtingen uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel gecombineerd met gegevens van de Belastingdienst over vermogen in eigendom van stichtingen en eigenschappen van de bestuurders. Hierdoor levert dit onderzoek nieuwe resultaten en inzichten over vermogen in (familie)stichtingen op. Daarnaast zijn inspecteurs en andere experts van de Belastingdienst gevraagd om hun praktijkervaring te delen.

In hoofdstuk 1 van dit rapport wordt de rechtspersoon stichting in meer algemene zin omschreven en worden de verschillende functies van de stichting toegelicht. Stichtingen zijn in de praktijk vaak organisaties die een sociale bijdrage leveren aan de maatschappij. Dat is echter niet verplicht. Zo bestaat een aanzienlijk deel van de stichtingen uit zogenoemde "stichtingen administratiekantoor" (STAK's), die in feite het vermogen van anderen beheren. Deze stichtingen zijn niet zelf de economische eigenaar van het vermogen dat op hun naam staat en worden daarom in de rest van

¹ IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38. p. 45, 96. IBO staat voor interdepartementaal beleidsonderzoek. IBO's worden in opdracht van het kabinet uitgevoerd door een interdepartementale werkgroep en voorgezeten door een onafhankelijke voorzitter.

² Kamerstukken II 2022/23, 36200 IX, nr. 4.

³ Kamerstukken II 2022/23, 36200, nr. 1.

⁴ Zie paragraaf 2.1 voor een beschrijving van wat in dit rapport wordt verstaan onder een familiestichting.

het onderzoek genegeerd. Het vermogen op naam van STAK's is, bijvoorbeeld als certificaten, al in beeld als vermogen van huishoudens en via die weg ook belast. Hoofdstuk 1 bevat ook een beschrijving van de fiscale behandeling van het vermogen in stichtingen, die vanwege impliciete en expliciete voordelen relatief gunstig blijkt in vergelijking met de behandeling van het vermogen van huishoudens en bedrijven.

In hoofdstuk 2 wordt vervolgens ingezoomd op familiestichtingen, waarbij STAK's dus buiten beeld blijven. In hoofdstuk 2 zijn verschillende databronnen met elkaar gecombineerd om een antwoord te geven op de drie onderzoeksvragen. Het bedrag aan vermogen in deze familiestichtingen brengt, ten eerste, in beeld hoe groot het belang hier is. De positie van de bestuurders van deze familiestichtingen in de Nederlandse vermogensverdeling geeft vervolgens enig inzicht in de huishoudens waar het uiteindelijk om gaat. Ten slotte is vanuit beleidsmatig oogpunt de vraag relevant hoe de belastingheffing in deze gevallen uitpakt.

In hoofdstuk 3 worden daarna vier belastingstructuren met familiestichtingen beschreven, die de Belastingdienst in de praktijk waarneemt. Deze zijn deels eerder genoemd in de lijst met opmerkelijke belastingconstructies van het IBO Vermogensverdeling.⁵ Deze situaties illustreren waar de relatief gunstige fiscale behandeling van familiestichtingen soms kan schuren. Daar waar familiestichtingen, bijvoorbeeld met filantropie, een bijdrage leveren aan de maatschappij lijkt er breed draagvlak voor een fiscaal gunstige behandeling. Dat kan anders komen te liggen wanneer twijfels rijzen of het maatschappelijke belang wel boven het familiebelang staat.

Ten slotte bevat hoofdstuk 4 een samenvatting van de belangrijkste resultaten en de conclusies van het onderzoek.

⁵ Zie Bijlage 10 'Opmerkelijke belastingconstructies' van IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38.

1 De rechtspersoon stichting

Dit onderzoek focust op familiestichtingen. Er bestaat geen algemeen geaccepteerde definitie van een familiestichting. Ten behoeve van dit onderzoek zijn daarom twee soorten familiestichtingen gedefinieerd: de "statutaire" familiestichting en de "feitelijke" familiestichting. Deze worden in paragraaf 2.1 in detail beschreven. De statutaire familiestichting is, kortgezegd, een stichting waarbij in de statuten is vastgelegd dat leden van een bepaalde familie bepaalde posities in het bestuur van de stichting dienen te hebben of krijgen. Bij de feitelijke familiestichting bestaat een meerderheid, of ten minste de helft, van het bestuur uit leden van een bepaalde familie.

Voor een beter begrip van familiestichtingen is het belangrijk om eerst meer over stichtingen in algemene zin te weten. Daarom volgt in dit hoofdstuk allereerst een beschrijving op hoofdlijnen van de rechtspersoon stichting. Daarna worden de stichtingen in enkele groepen opgedeeld die in meer detail worden toegelicht.

1.1 Inleiding stichtingen

Stichtingen vervullen in Nederland belangrijke maatschappelijke functies. Zo zijn goede doelen, zorginstellingen, universiteiten, woningcorporaties, pensioenfondsen en (andere) maatschappelijke organisaties vaak als stichting georganiseerd. Ook organisaties op het gebied van kunst en cultuur, lokale organisaties zoals buurthuizen en andere sociale initiatieven hebben vaak de rechtsvorm stichting. Stichtingen worden daarnaast veelvuldig gebruikt bij het vormen van zakelijke structuren of om op te treden als juridisch eigenaar van het vermogen van anderen.

1.1.1 *De definitie van de rechtsvorm*

Een stichting is een Nederlandse rechtspersoon, die als volgt wordt gedefinieerd in artikel 285 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

1. Een stichting is een door een rechtshandeling in het leven geroepen rechtspersoon, welke geen leden kent en beoogt met behulp van een daartoe bestemd vermogen een in de statuten vermeld doel te verwezenlijken.
2. Indien de statuten een of meer personen de bevoegdheid geven in de vervulling van ledige plaatsen in organen van de stichting te voorzien, wordt zij niet uit dien hoofde aangemerkt leden te kennen.
3. Het doel van de stichting mag niet inhouden het doen van uitkeringen aan oprichters of aan hen die deel uitmaken van haar organen noch ook aan anderen, tenzij wat deze laatsten betreft de uitkeringen een ideële of sociale strekking hebben.

Stichtingen worden gekenmerkt door het feit dat zij (i) géén leden hebben (in tegenstelling tot verenigingen) en (ii) géén aandeelhouders hebben en niet tot doel mogen hebben om uitkeringen aan oprichters of bestuurders te doen (in tegenstelling tot vennootschappen), maar wel (iii) met het vermogen een expliciet vastgelegd doel nastreven. Belangrijke voorwaarde is dat het doel niet kan zijn om uitkeringen aan bestuurders of oprichters te doen. Verder kent het doel geen beperkingen: het doel van de stichting hoeft niet ideëel of sociaal te zijn en kan breed worden geformuleerd. Wel kunnen uitkeringen aan derden alleen worden gedaan als de uitkeringen een ideële of sociale strekking hebben. Wat precies een "ideële of sociale strekking" is, is wettelijk niet verder uitgewerkt.

1.1.2 *Verskillende doelen van stichtingen*

Vaak is van een ideëel of sociaal doel wel degelijk sprake: het doel kan bijvoorbeeld zijn "het bevorderen van onderzoek naar kanker", "het beheren van het buurthuis gelegen op adres X" of "het tentoonstellen van kunstwerken van Nederlandse schilders". Regelmatig zijn doelen ruim geformuleerd, zoals "het ondersteunen van charitatieve, wetenschappelijke en kunstzinnige activiteiten in welke vorm dan ook en alles wat in de ruimste zin des woords daarmee verband houdt". Ook meer particuliere doelen, zoals "het betalen van de studie voor persoon X" of "het opkomen voor de belangen van sector Y" komen voor. Het is daarnaast mogelijk om een stichting op te richten met een meer commercieel doel, zoals "het aan- en verkopen en verhuren van onroerende zaken". Ten slotte kan het doel van een stichting bijvoorbeeld ook zijn om mee te werken aan bepaalde financiële transacties of om vermogen van anderen te beheren.

De macht om – binnen de grenzen van het doel van de stichting – het vermogen aan te wenden ligt bij het bestuur van de stichting. Wanneer het doel ruim is geformuleerd, geeft dit het bestuur een grote mate van vrijheid/zeggenschap om over besteding van het vermogen te beslissen.

1.1.3

Wettelijke eisen aan het handelen van bestuursleden

Er zijn enkele wettelijke eisen waar bestuursleden bij hun handelen aan moeten voldoen. Bij wanbestuur kunnen bestuurders door de rechter worden ontslagen⁶ of, in het geval van faillissement als gevolg van kennelijk onbehoorlijke taakvervulling, persoonlijk aansprakelijk worden gesteld.⁷

In 2021 is de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen in werking getreden. Deze wet voorziet in maatregelen om de kwaliteit van bestuur en toezicht bij verenigingen en stichtingen te verbeteren. Als gevolg van die wet mogen bestuurders met een persoonlijk belang dat tegenstrijdig is aan het stichtingsbelang, niet langer deelnemen aan de beraadslaging en besluitvorming over het betreffende onderwerp. Ook geeft deze wet de rechter meer beoordelingsvrijheid om een bestuurder of commissaris van een stichting te ontslaan en zijn de regels rondom aansprakelijkheid gewijzigd.⁸ Verder is met deze wet geregeld dat bestuurders moeten handelen in overeenstemming met het belang van de stichting.⁹ Medio 2025 start de evaluatie van de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen en wordt gekeken hoe de huidige civielrechtelijke regels voor bestuur en toezicht functioneren.

Er is geen minimumaantal bestuursleden dat Nederlandse stichtingen moeten hebben. Het is ook mogelijk dat de oprichter samen met familieleden (een meerderheid van) het bestuur vormt.¹⁰

Uit dit onderzoek blijkt dat bij sommige Nederlandse stichtingen ervoor is gekozen om de onafhankelijkheid van bestuursleden in de statuten te borgen, door bijvoorbeeld op te nemen dat altijd ten minste de helft van het bestuur dient te bestaan uit leden die geen familie van elkaar zijn, en dat bestuursleden geen zakelijke belangen bij de stichting mogen hebben. Ook blijkt dat er verscheidene stichtingen zijn met een raad van toezicht of raad van commissarissen. Aan de andere kant van het spectrum zijn er stichtingen waar juist in de statuten is opgenomen dat bepaalde (soms expliciet een meerderheid, of zelfs alle)

⁶ Art. 2:298 BW.

⁷ Art. 2:300a BW.

⁸ Zie Kamerstukken II 2015/16, 34491, nr. 3.

⁹ Art. 2:291, derde lid, BW.

¹⁰ Sinds 2021 geldt dat een bestuurder van een stichting niet meer stemmen kan uitbrengen dan de andere bestuurders tezamen.

bestuurszetels door familieleden van de oprichter bekleed moeten worden, inclusief regels rondom opvolging van bestuursleden door kinderen of echtgenoten bij overlijden.

1.1.4 Extern toezicht op stichtingen

Stichtingen dienen in Nederland te worden opgericht bij de notaris. Het externe toezicht op stichtingen en hun bestuurders zich aan de regels uit het Burgerlijk Wetboek houden, is daarnaast met name belegd bij belanghebbenden, zoals personen die een uitkering van de stichting ontvangen of werknemers van de stichting, en bij het Openbaar Ministerie (OM). Belanghebbenden en OM kunnen de rechtbank verzoeken om een bestuurder te ontslaan¹¹ of zelfs om de stichting in het geheel te ontbinden¹² wanneer zij vermoeden dat er iets niet in de haak is.

Stichtingen zijn verplicht jaarlijks de balans en de "staat van baten en lasten" (een vereenvoudigde jaarrekening) op te stellen en die te bewaren.¹³ Grote commerciële stichtingen die in twee opeenvolgende jaren een netto-omzet van meer dan € 7,5 miljoen hebben, zijn verplicht een jaarrekening te publiceren.¹⁴ Momenteel is het Wetsvoorstel transparantie maatschappelijke organisaties in behandeling bij de Tweede Kamer. In de memorie van toelichting¹⁵ daarvan staat beschreven dat stichtingen die geen intern toezicht of ander extern verantwoordingsmechanisme hebben, aantrekkelijk kunnen zijn voor financieel-economisch misbruik, zoals belasting- of faillissementsfraude, terrorismefinanciering of witwassen. Om die reden wordt voorgesteld om stichtingen die nu niet verplicht zijn om een jaarrekening of een met de jaarrekening vergelijkbare financiële verantwoording openbaar te maken, te verplichten om jaarlijks de balans en staat van baten en lasten te deponeren bij de Kamer van Koophandel. Een dergelijke financiële verantwoording geef de Belastingdienst en het OM meer inzicht om te beoordelen of er sprake is van misbruik of van een onbedoeld heffingsvacuüm.

1.2 Soorten stichtingen en aantallen

Nederland kende begin 2022 in totaal 234.200 stichtingen.¹⁶ Deze hoeveelheid stichtingen is mede een gevolg van het feit dat stichtingen in Nederland voor een breed scala aan doeleinden worden ingezet, zoals hieronder wordt uiteengezet. Deze stichtingen hebben allemaal verplicht een bestuur. Uit dit onderzoek blijkt dat 44% van alle Nederlandse stichtingen ten hoogste twee bestuurders heeft.

Grofweg kunnen Nederlandse stichtingen worden verdeeld in de volgende vier categorieën.¹⁷

Tabel 1: De 234.200 Nederlandse stichtingen verdeeld naar categorie.

Categorie	Aantal begin 2022	Aandeel
Algemeen nut beogende instellingen (ANBI's) ¹⁸	32.600	14%
Stichtingen die het vermogen van derden beheren	64.600	28%

¹¹ Art. 2:298, eerste lid, BW.

¹² Art. 2:21 BW.

¹³ Art. 2:10 BW.

¹⁴ Art. 2:360, derde lid, BW

¹⁵ Kamerstukken II 2020/21, 35646, nr. 3.

¹⁶ Eigen onderzoek op basis van het Handelsregister van de Kamer van Koophandel.

¹⁷ Cijfers zijn gebaseerd op eigen onderzoek op basis van gegevens uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel. In paragraaf 5.4 van Bijlage 1 is beschreven hoe de onderverdeling in groepen tot stand is gekomen.

¹⁸ Niet elke ANBI is een stichting. In dit onderzoek wordt alleen gekeken naar ANBI's in de vorm van een stichting.

Stichtingen met afgezonderd particulier vermogen	91	0,04%
Overige stichtingen	136.900	58%

Die categorieën worden hieronder nader toegelicht.¹⁹

1.2.1

ANBI's

Een stichting kan de fiscale status hebben van een algemeen nut beogende instelling (ANBI). Bekende goede doelen hebben gewoonlijk een ANBI-status. Ook ziekenhuizen, zorginstellingen, woningbouwcorporaties en universiteiten zijn vaak een ANBI-stichting. Enkele voorbeelden van de fiscale voordelen van de ANBI-status zijn de vrijstelling van erf- en schenkbelasting en de giftenaftrek in de inkomstenbelasting voor burgers die aan ANBI's geven.

Om in aanmerking te komen voor die voordelen worden enkele voorwaarden gesteld om te borgen dat het algemeen nut inderdaad voorop staat. De belangrijkste voorwaarde om door de Belastingdienst als ANBI te worden aangemerkt, is dat de instelling uitsluitend of nagenoeg uitsluitend (dat wil zeggen voor ten minste 90%) het algemeen belang dient.²⁰

Ook vereist de ANBI-regelgeving dat uit de regelgeving en de feitelijke werkzaamheden van de instelling blijkt dat geen natuurlijk persoon of rechtspersoon over het vermogen van de instelling kan beschikken als ware het zijn eigen vermogen.²¹ In de praktijk betekent dit dat een ANBI nooit slechts één bestuurder mag hebben. Een bestuur van twee personen of een bestuur dat volledig uit familieleden bestaat, is in de praktijk doorgaans geen probleem voor het verkrijgen van een ANBI-status, hoewel het wel het risico vergroot dat de familie over het vermogen blijft beschikken als ware het haar eigen vermogen.

ANBI's mogen niet meer vermogen aanhouden dan redelijkerwijs nodig is om het doel te verwezenlijken. Een belangrijke expliciete uitzondering daarop is vermogen dat krachtens uiterste wilsbeschikking of schenking door de instelling is verkregen, en dat op grond van aan die uiterste wilsbeschikking of schenking verbonden voorwaarden in stand moet worden gehouden.²² Die uitzondering betekent bijvoorbeeld dat ANBI's nagelaten of geschonken bedrijven, schilderijen en vastgoed kunnen blijven beheren. Daarnaast geldt een jaarlijkse publicatieverplichting op internet van onder andere de balans en de staat van baten en lasten. Voor de bestuurders van een ANBI bestaat er een integriteitstoets.²³

De ANBI-status kan op verzoek van de stichting zelf worden ingetrokken. Vanaf dat moment hoeft de stichting zich niet langer aan bovengenoemde regels te houden. Fiscale voordelen behaald in voorgaande jaren worden niet teruggenomen. Als vermogen dat zich op dat moment in de stichting bevindt ooit wordt uitgegeven, dient het nog steeds te worden besteed overeenkomstig het statutaire (algemeen

¹⁹ Voor een uitgebreide beschrijving van verschillende soorten stichtingen, zie *Stichting en belangenbehartiging* (J.D.M. Schoonbrood en B.J. Kuck) in *De stichting: een onbegrensde rechtsvorm?* (Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie WPNR), Sdu, Den Haag, 2024.

²⁰ De voorwaarden om als ANBI te worden aangemerkt, zijn opgenomen in artikel 5b van de Algemene wet inzake rijksbelastingen (AWR) en zijn nader uitgewerkt in de artikelen 1a tot en met 1e van de Uitvoeringsregeling AWR 1994 (URAWR 1994).

²¹ Artikel 1a, eerste lid, onderdeel c, URAWR 1994.

²² Artikel 1b URAWR 1994.

²³ In de memorie van toelichting bij de Fiscale verzamelwet 2021 (Kamerstukken II 2019/20, 35437, nr. 3, met name p. 7) is uiteengezet wat de inhoud van de gereedschapskist is die de Belastingdienst tot zijn beschikking heeft bij het toezicht op ANBI's. De ANBI-regeling is onderwerp van een evaluatie die momenteel loopt.

nut beogende) doel van de voormalige ANBI. Om daar enig toezicht op te kunnen houden, bestaat er een informatieplicht voor ex-ANBI's.²⁴

1.2.2 *Stichtingen die het vermogen van derden beheren*

Dit is een verzamelcategorie voor een brede waaier aan beheerfuncties van stichtingen. 28% van alle stichtingen valt in deze categorie. In deze gevallen is de stichting niet de economische eigenaar van (al) het vermogen dat het beheert. Omdat vermogen voor de vermogensstatistieken aan de economische eigenaar wordt toegerekend, zijn deze stichtingen niet relevant voor dit onderzoek. In hoofdstuk 2 over het vermogen in familiestichtingen zullen deze stichtingen daarom worden weggelaten uit de analyse.

1.2.2.1 *Het splitsen van het economische en het juridische eigendom*

Stichtingen kunnen worden gebruikt om het juridische en het economische eigendom van vermogensbestanddelen te splitsen. De stichting verkrijgt vermogensbestanddelen in eigendom, en geeft daar tegenover certificaten uit. De stichting heeft dan het juridische eigendom, het economische eigendom ligt bij de houders van de certificaten, soms ook aangeduid met participaties. Veelvoorkomend is certificering van aandelen, waarbij de stichting doorgaans wordt aangeduid met de term Stichting Administratiekantoor (STAK). De stichting is dan de aandeelhouder en heeft stemrecht, maar het economische eigendom ligt bij de certificaathouders. Zij ontvangen dus de dividenden, via de STAK.

Een STAK kan worden gebruikt om financiers of werknemers te laten participeren in een bv en te laten delen in de rendementen zonder dat zij stemrecht ontvangen (maar wel certificaten). De zeggenschapsrechten en de financiële rechten die zijn verbonden aan het aandeel worden zo gesplitst. In Nederland is het sinds 2012 overigens als alternatief ook mogelijk voor bv's om stemrechtloze aandelen uit te geven.

STAK's kunnen ook worden gebruikt om aandelen in een vennootschap bij leven van de aandeelhouder over te dragen aan diens kinderen, zonder dat die kinderen de zeggenschap verkrijgen. In de statuten van de STAK kan desgewenst worden opgenomen dat na overlijden van de directeur-groootaandeelhouder, tevens bestuurslid van de STAK, de kinderen (of juist anderen) bestuursleden worden van de STAK.

Stichtingen kunnen daarnaast worden gebruikt om een fonds voor gemene rekening te beheren. De fondsmanager is bestuurder van de STAK en bepaalt hoe het vermogen wordt besteed, maar de vruchten komen ten goede aan de participanten van het fonds.

1.2.2.2 *Het beheren door middel van een beheerovereenkomst*

Een stichting kan worden opgericht voor het aangaan van een beheerovereenkomst met de eigenaar van het vermogen. De stichting krijgt dan het recht om het vermogen van de eigenaar te beheren en handelt namens de eigenaar, zonder dat de stichting zelf juridisch of economisch eigenaar wordt. Deze functie dient in de statuten van de stichting te worden vermeld.

1.2.2.3 *Het optreden als beherend vennoot in een commanditaire vennootschap (cv)*

Een cv is een Nederlandse rechtsvorm die twee verschillende soorten vennoten kent. Elke cv heeft ten minste één "beherend" vennoot en ten minste één

²⁴ Artikel 75 SW en artikel 10e UB SW.

“commanditaire” vennoot. Anders dan de commanditaire vennoot is de beherend vennoot persoonlijk aansprakelijk voor schulden en verplichtingen in de cv. Door een stichting te laten optreden als beherend vennoot kan een cv worden opgericht zonder dat een natuurlijk persoon direct persoonlijk aansprakelijk is.

1.2.2.4 *Het optreden als eigenaar van een special purpose vehicle bij securitisatie*
Securitisatie is het in stukjes hakken van (moeilijk verhandelbare) activa, zoals een hypotheekportefeuille, in (beter verhandelbare) effecten. Door die effecten te verkopen kunnen toekomstige geldstromen uit de activa, zoals rente uit hypotheekproducten, in de tijd naar voren worden gehaald; dit verschaft de verkoper liquiditeit. Voor financiële instellingen kan dit bovendien helpen om de balans te verkorten in het kader van toezichtregels. Securitisatie werkt als volgt: er wordt ten behoeve van de transactie een bv opgericht (*special purpose vehicle* (SPV) genoemd). Het SPV koopt de activa en geeft effecten uit met de activa als onderpand. Een stichting kan dan worden gebruikt als enig aandeelhouder van het SPV. Op deze manier kunnen de activa in het SPV niet worden gevorderd bij faillissement van de oorspronkelijke eigenaar, wat zekerheid biedt aan potentiële kopers van de effecten. Het bestuur van de stichting wordt doorgaans gevormd door een trustkantoor.

1.2.2.5 *Stichtingen derdengelden*
Deze stichtingen mogen alleen worden gebruikt door notarissen, advocaten en deurwaarders om geld van derden tijdelijk te beheren. Een voorbeeld is de derdengeldrekening van een notaris die wordt gebruikt bij verkoop van een woning. De koper maakt het geld eerst over naar de notaris, die vervolgens de overdracht rondmaakt en het geld naar de verkoper en andere partijen (zoals de Belastingdienst en de bank) overmaakt.

1.2.2.6 *Pensioenfondsen*
Ook pensioenfondsen zijn doorgaans stichtingen. Pensioenfondsen hebben een verplichting om het vermogen uit te betalen aan de deelnemers conform hun rechten.

1.2.3 *Stichtingen met afgezonderd particulier vermogen (APV's) en fiscaal transparante stichtingen*
De Wet inkomstenbelasting 2001 kent een bepaling om te voorkomen dat vermogen onbelast bij stichtingen en andere rechtsvormen aangehouden kan worden. Als met het vermogen in de stichting meer dan bijkomstig (minstens 10% tot 15%) een particulier belang wordt gediend, dan dient de stichting te worden aangemerkt als “afgezonderd particulier vermogen” (APV).²⁵ Het vermogen wordt dan aan deze persoon in privé toegerekend voor de belastingheffing. Uit het voorliggende onderzoek blijkt dat deze wetgeving sinds 2010 bij in totaal 110 Nederlandse stichtingen is toegepast, waarvan er begin 2022 nog 91 bestonden. Het gaat doorgaans om evidente gevallen, bijvoorbeeld wanneer uit bankafschriften blijkt dat de enige bestuurder het vermogen in de stichting vooral gebruikt om de eigen boodschappen mee te betalen, of wanneer in de statuten vermeld staat dat het vermogen bedoeld is om de studie van de kinderen te betalen. Een stichting kan op basis van jurisprudentie ook als fiscaal transparant worden aangemerkt wanneer iemand over het stichtingvermogen kan beschikken als ware het zijn eigen vermogen; ook dan wordt het vermogen belast bij degene die erover beschikt.

²⁵ Artikel 2.14a Wet inkomstenbelasting 2001.

De meeste APV's betreffen overigens geen Nederlandse stichtingen, maar buitenlandse instellingen. Dat zijn meestal zogenoemde *trusts* en *stiftungen*. Sinds 2010 zijn er in totaal 1.352 verschillende instellingen als APV gekwalificeerd (inclusief de Nederlandse stichtingen). Van een deel van de APV's is door de inspecteur het vestigingsland gedocumenteerd. Daaruit blijkt dat APV's met afstand het vaakst zijn vastgesteld in (op volgorde van hoog naar laag)

- Curaçao,
- Liechtenstein en
- Panama.

1.2.4 Overige stichtingen

Hieronder valt een hele waaier aan verschillende soorten stichtingen. Onderstaande tabel toont de top 5 sectoren waar deze stichtingen zich in bevinden op basis van de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) van de Kamer van Koophandel.

Tabel 2: De vijf grootste sectoren binnen de "overige stichtingen"

Sector	SBI-code	Aantal	% van overige stichtingen
Levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs	94.9	51.768	38%
Maatschappelijke dienstverlening	88.9	20.538	15%
Kunst	90.0	11.631	8%
Sport	93.1	8.967	7%
Monumentenzorg, natuurbehoud, musea	91.0	4.196	3%
Overige sectoren		39.800	29%

In de grootste sector met SBI-code 94.9 gaat het met name om stichtingen voor belangenbehartiging en steunfondsen. Dit zijn stichtingen waarin mensen of bedrijven in een bepaalde groep zich organiseren. Bij maatschappelijke dienstverlening zijn lokaal welzijnswerk en "overig maatschappelijk advies, gemeenschapshuizen en samenwerkingsverbanden op het gebied van welzijn" de grootste deelsectoren onder de overige stichtingen. Dit zijn vaak stichtingen die lokaal een bijdrage leveren aan de gemeenschap, zonder dat zij altijd een ANBI-status hebben. Bij kunst zijn "dienstverlening van uitvoerende kunst" en "beoefening van podiumkunst" de grootste deelsectoren. Deze top 5 sectoren beslaan gezamenlijk 71% van de overige stichtingen. De resterende 29% is breed over andere sectoren verdeeld.

1.3 Hoe wordt vermogen van stichtingen in de belastingheffing betrokken?

Vermogen genereert doorgaans een rendement. Als dit vermogen in het bezit is van huishoudens, dan is dat rendement in het algemeen belast in de inkomstenbelasting. Als het vermogen in bezit is van vennootschappen, dan is het in eerste instantie belast met vennootschapsbelasting. Als de vennootschap dividend uitkeert aan aandeelhouders, dan wordt het belast in de inkomstenbelasting. Als het vermogen vervolgens wordt geschonken of geërfd, dan betaalt de ontvanger schenk- of erfbelasting. In deze sectie wordt beschreven hoe dit werkt voor stichtingen.

1.3.1 Inkomstenbelasting

Stichtingen zijn geen natuurlijke personen en vallen daarmee per definitie niet onder de reikwijdte van de inkomstenbelasting.

1.3.2 *Vennootschapsbelasting (Vpb)*

Stichtingen zijn in beginsel beperkt belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting (Vpb).²⁶ Dat betekent dat zij alléén Vpb-aangifte moeten doen wanneer zij

1. een onderneming drijven, omdat zij met een organisatie van kapitaal en arbeid deelnemen aan het economische verkeer en daarbij winst maken of naar winst streven, of;
2. daarmee gelijk worden gesteld, omdat zij (a) een activiteit ontplooiën waarbij zij concurreren met ondernemers, (b) allerlei varianten van oudedagsvoorzieningen uitvoeren of (c) medegerechtigde zijn tot het vermogen van een onderneming, bijvoorbeeld als commanditaire vennoot.

Een stichting die in feite een onderneming drijft, betaalt dus vennootschapsbelasting. Voor stichtingen (en verenigingen) die een onderneming drijven geldt (op verzoek) een vrijstelling van vennootschapsbelasting indien de winst op jaarbasis niet meer dan € 15.000 bedraagt, of samen met de vier voorafgaande jaren niet meer dan € 75.000.²⁷ Dit voorkomt administratieve lasten.

Stichtingen die voornamelijk beleggen of enkele onroerende zaken verhuren zijn doorgaans niet Vpb-plichtig; afhankelijk van de feiten en omstandigheden kan exploitatie van vastgoed als het drijven van een onderneming worden aangemerkt.

1.3.3 *Schenk- en erfbelasting*

Van stichtingen wordt schenk- of erfbelasting geheven wanneer zij een erfenis of schenking ontvangen. Uitzonderingen hierop zijn verkrijgingen door algemeen nut beogende instellingen (ANBI's), sociaal belang behartigende instellingen (SBBI's) en steunstichtingen SBBI, die (in beginsel) zijn vrijgesteld van schenk- en erfbelasting.²⁸ Ook schenkingen door ANBI's zijn in beginsel vrijgesteld van schenkbelasting.

Het komt geregeld voor dat in de statuten van een stichting regels rondom opvolging van bestuursleden bij overlijden zijn opgenomen: er staat dan dat één van de kinderen van de oprichter of de voorzitter bij overlijden van die persoon automatisch (als voorzitter) tot het bestuur wordt benoemd. In dat geval spreken we van een statutaire familiestichting. Omdat het zijn van bestuurslid van een stichting niet betekent dat je het vermogen in de stichting zelf in eigendom verkrijgt, is heffing van erf- of schenkbelasting in deze gevallen niet aan de orde.

1.3.4 *Uitzondering: stichtingen die het vermogen van derden beheren*

Als een stichting niet zelf de economische eigenaar is van het vermogen waar het wel de juridische eigenaar van is, dan betaalt de economische eigenaar er doorgaans belasting over. De stichting zelf hoeft dat normaliter niet. Zo zijn het bij een STAK de achterliggende certificaathouders die belasting betalen, bijvoorbeeld in box 3 van de inkomstenbelasting als het om natuurlijke personen gaat.

1.3.5 *Uitzondering: afgezonderd particulier vermogen (APV)*

Wanneer met het vermogen in een stichting meer dan bijkomstig een particulier belang wordt gediend, dan telt het vermogen als "afgezonderd particulier vermogen". In dat geval worden het vermogen, de opbrengsten en de uitgaven van

²⁶ Een uitzondering hierop zijn woningbouwcorporaties, die zijn altijd Vpb-plichtig. Pensioenfondsen, daarentegen, zijn (mits zij aan bepaalde voorwaarden voldoen) niet Vpb-plichtig.

²⁷ Artikel 6 Wet Vpb 1969.

²⁸ Artikelen 5b, 5c en 5d AWR, alsmede artikel 32, onder 3°, 8° en 9°, en artikel 33, onder 4°, 10°, 13° en 14°, Successiewet 1956.

een APV door wetsfictie toegerekend aan de oprichter, de begunstigde of diens erfgenamen.²⁹ Het vermogen wordt dan belast alsof het privévermogen betreft. Als deze persoon bijvoorbeeld overlijdt, dan wordt dat vermogen geacht tot zijn nalatenschap te behoren. Deze APV-wetgeving heeft tot doel om een heffingsvacuüm tegen te gaan.

De huidige APV-wetgeving bestaat sinds 2010. In de memorie van toelichting³⁰ staat beschreven waarom deze wetgeving is ingevoerd.

“Signalen uit de Belastingdienst, maar ook uit andere EU-landen en daarbuiten maken duidelijk dat particuliere vermogens in toenemende mate worden afgezonderd om belastingheffing te ontgaan. Vooral bij de heffing van inkomstenbelasting en schenk- en erfbelasting ontstaat bij gebruikmaking van afgezonderde particuliere vermogens een ongewenst heffingsvacuüm. Het bekendste voorbeeld van een afgezonderd particulier vermogen is de Anglo-Amerikaanse trust. (...) Ook Nederlandse stichtingen die geen of slechts incidenteel een algemeen nut beogen, en ook geen of slechts incidenteel een sociaal belang behartigen, worden gebruikt om belastingheffing te ontgaan. Het onderscheidend criterium om te spreken van het ontgaan van belasting is de vaststelling of met het afgezonderde vermogen meer dan bijkomstig een particulier belang wordt gediend.”

Met deze wet beoogde het toenmalige kabinet de Belastingdienst toereikende middelen te geven om deze constructies in de uitvoeringssfeer effectief te bestrijden. Volgens de memorie van toelichting had deze APV-wetgeving (die ook ziet op andere (buitenlandse) rechtsvormen) € 210 miljoen per jaar moeten opleveren. De enige evaluatie van deze wetgeving dateert uit 2013.³¹ Uit de evaluatie bleek dat de maatregel positieve effecten heeft gehad op de compliance van belastingplichtigen, maar dat er nog wel enkele knelpunten bestonden.

1.3.6

Voorbeeld: een fiscaal voordelige familiestichting

Uit bovenstaande toelichting blijkt dat stichtingen, vanwege hun aard, in veel gevallen geen belasting betalen. Dit gegeven kan het voor families extra interessant maken om een familiestichting op te richten. Dit voorbeeld illustreert hoe dit in typische gevallen kan werken.

²⁹ Artikel 2.14a, derde lid, onderdelen a en b, Wet IB 2001.

³⁰ Kamerstukken II 2008/09, 31930, nr. 3.

³¹ Kamerstukken I 2012/13, 31930, I.

Voorbeeld: de fiscale voordelen van een familiestichting

- Persoon X bezit spaargeld en beleggingen, een landgoed en een aantal schilderijen. X richt een stichting op genaamd Stichting Persoon X. De stichting heeft tot doel *“het, in het algemene belang, doen van schenkingen ten behoeve van charitatieve, wetenschappelijke, educatieve, culturele of kunstzinnige activiteiten en alles wat in de ruimste zin des woords daarmee verband houdt”*.
- De stichting krijgt op verzoek de ANBI-status als aan de voorwaarden is voldaan. Dankzij deze status kan X het landgoed, de schilderijen en ander vermogen overdragen aan de stichting zonder dat de ANBI schenk- of erfbelasting hoeft te betalen. Voor X is dit met name voordelig, omdat hij de giften aan de ANBI bovendien (deels) met de giftenaftrek in mindering kan brengen op zijn inkomen voor de inkomstenbelasting. In de voorwaarden van de schenking laat X opnemen dat de ANBI het vermogen in stand dient te houden. Het landgoed en de schilderijen hoeven dan niet verkocht te worden voor het goede doel.
- De stichting wordt bestuurd door X zelf samen met aan hem gelieerde personen, zoals zijn partner, een goede vriend en zijn advocaat. De controle over het vermogen van de stichting blijft op deze manier bij X zelf.
- In de statuten van de stichting laat X opnemen dat bij zijn overlijden één van zijn kinderen tot voorzitter van het bestuur dient te worden benoemd. Zo stelt X veilig dat de controle over de besteding van het (rendement op het) vermogen ook binnen de familie blijft.
- De stichting betaalt geen belasting over het rendement op het geschonken vermogen. Een deel van dit rendement schenkt de stichting aan organisaties op het gebied van bijvoorbeeld kunst of cultuur. Ook als het kind van X tot voorzitter van de stichting wordt benoemd, is schenk- of erfbelasting niet aan de orde.
- Tegenover de fiscale voordelen staat dat X en zijn kinderen het vermogen niet aan zichzelf kunnen uitkeren; zij mogen er dus niet hun eigen boodschappen mee betalen. In sommige gevallen kunnen er wel indirect andere voordelen worden genoten uit de zeggenschap over het stichtingvermogen, zoals:
 - de status en invloed die de zeggenschap over veel vermogen met zich brengt;
 - schilderijen en andere roerende zaken geschonken aan de stichting kunnen in huis blijven hangen / gebruikt blijven worden door de oorspronkelijke eigenaren wanneer alleen het blote eigendom is geschonken;
 - landgoederen, woningen en andere onroerende zaken in het bezit van de stichting kunnen worden verhuurd aan familie of aan het familiebedrijf;
 - de stichting kan bestuurders onbelast vacatiegeld (maximaal enkele honderden euro's per vergadering¹) en onkostenvergoedingen betalen; familieleden kunnen ook een onbelaste vrijwilligersvergoeding ontvangen (tot ten hoogste € 2.100 per jaar) of (belast) salaris ontvangen als zij in dienst treden;
 - de filantropische activiteiten van de stichting kunnen worden gebruikt om indirect de belangen van de familie of het familiebedrijf te dienen, voor zover dit niet leidt tot verlies van de eventuele ANBI-status.

NB: In dit voorbeeld is de stichting een ANBI en zijn de fiscale voordelen het grootst. Bij familiestichtingen zonder ANBI-status blijft de fiscale behandeling impliciet relatief voordelig, omdat het rendement op het vermogen doorgaans onbelast is en er geen sprake is van schenk- of erfbelasting.

2 Resultaten van het data-onderzoek naar familiestichtingen

In hoofdstuk 1 is ingegaan op stichtingen in het algemeen. De rest van dit onderzoek richt zich specifiek op familiestichtingen om een antwoord te geven op de vraag uit het IBO Vermogensverdeling welk gedeelte van het vermogen in stichtingen een link heeft met huishoudens.

2.1 **Wat is een familiestichting?**

Er bestaat geen algemeen geaccepteerde definitie van een familiestichting. Ten behoeve van dit onderzoek worden twee soorten familiestichtingen onderscheiden: de statutaire familiestichting en de feitelijke familiestichting. Dit zijn twee verschillende definities. Sommige (maar niet alle) statutaire familiestichtingen zijn een feitelijke familiestichting, en andersom.

2.1.1 *De statutaire familiestichting*

2.1.1.1 *Beschrijving*

Dit zijn stichtingen waarbij in de statuten is opgenomen dat een deel van het bestuur altijd uit leden van een bepaalde familie dient te bestaan. Vaak heeft de oprichter een vorm van 'erfopvolging' in de statuten laten opnemen, zodat altijd één of meerdere kinderen van de oprichter, en daarna hun kinderen, deel dienen uit te maken van het bestuur. In sommige gevallen staat expliciet vermeld dat de meerderheid van de bestuursleden uit leden van een bepaalde familie moet bestaan; in enkele gevallen moet zelfs het voltallige bestuur gevormd worden door familie.

Voor een oprichter kan het fijn zijn om op deze manier te borgen dat de stichting naar zijn wensen wordt voorgezet. Tegelijkertijd kan deze mate van persoonlijke betrokkenheid ook de suggestie wekken van een persoonlijk belang bij (het vermogen in) de stichting.

Classificatie op basis van de tekst in de statuten is het meest betrouwbaar, maar deze definitie heeft als nadeel dat deze stichtingen niet geautomatiseerd door de computer in kaart kunnen worden gebracht. Wel kon handmatig een lijst van de statutaire familiestichtingen met het meeste vermogen worden samengesteld. Omdat dit arbeidsintensief is, is gekozen om de top 50 met het meeste vermogen te onderzoeken. Daarvoor is eerst gezocht op stichtingen waarbij het woord "afstammeling" of het woord "bloedverwant" voorkomt in de statuten; met behulp van deze woorden kan worden vastgelegd dat de afstammelingen/bloedverwanten een rol dienen te krijgen of houden in het bestuur. Deze stichtingen zijn vervolgens gerangschikt op basis van het vermogen³² op 1 januari 2022 en ten slotte handmatig beoordeeld.³³

2.1.1.2 *Sectoren*

Uit de gegevens van de Kamer van Koophandel blijkt dat de twee meest vertegenwoordigde sectoren zijn: "levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs" (25 gevallen, waarvan 13 in de deelsector "steunfondsen") en "maatschappelijke dienstverlening" (8 gevallen).

2.1.2 *De feitelijke familiestichting*

2.1.2.1 *Beschrijving*

Een stichting waarbij ten minste één bestuurslid³⁴ die een natuurlijk persoon is een familiale of zakelijke relatie heeft met ten minste de helft van de bestuursleden

³² Stichtingen die het vermogen van derden beheren zijn hierbij buiten beschouwing gelaten.

³³ De handmatige beoordeling is van belang omdat veel stichtingen er juist voor kiezen om in de statuten op te nemen dat bloedverwanten van bestuursleden géén rol in het bestuur mogen hebben.

³⁴ In het geval de stichting een raad van toezicht of raad van commissarissen heeft, dan wordt voor particuliere zeggenschap gekeken naar deze raad in plaats van naar het bestuur. Een dergelijke raad gaat doorgaans over benoeming van de bestuursleden en kan daarom als het hoogste orgaan worden gezien.

wordt hier een *feitelijke familiestichting* genoemd.³⁵ Dit betekent dat deze bestuurders samen een doorslaggevende mate van zeggenschap over de besteding van het stichtingvermogen (binnen de grenzen van het doel) kunnen hebben. Het betekent niet noodzakelijkerwijs dat die bestuurders inderdaad in de praktijk ook samen die zeggenschap uitoefenen. Aan de andere kant kan niet elke relatie tussen bestuurders uit de beschikbare gegevens worden afgeleid, waardoor sommige familiestichtingen buiten beeld blijven.³⁶

Deze alternatieve definitie van een familiestichting heeft als voordeel dat alle feitelijke familiestichtingen wel integraal in kaart kunnen worden gebracht, zodat handmatig lezen van alle statuten niet nodig is. Stichtingen met één of twee bestuurders tellen automatisch als feitelijke familiestichting.

Stichtingen die het vermogen van derden beheren en dus niet zelf economisch eigenaar zijn van het vermogen op hun naam tellen hier niet mee als feitelijke familiestichting. De focus van dit onderzoek ligt namelijk op stichtingen die zelf, in economische zin, vermogen bezitten.

2.1.2.2 Aantallen

Onderstaande tabel toont het aantal feitelijke familiestichtingen en hun aandeel in het totaal.

*Tabel 3: Het aantal feitelijke familiestichtingen (cijfers 1 januari 2022). Tussen haakjes staat steeds het aandeel in het totaal.*³⁷

Categorie	Aantal feitelijke familiestichtingen	Waarvan met één of twee bestuurders
ANBI's	6.000 (19%)	3.000 (9%)
Niet-ANBI's	60.800 (44%)	48.700 (36%)
Totaal	66.800 (39%)	51.700 (30%)

Een aanzienlijk deel van de stichtingen (30%) kwalificeert als feitelijke familiestichting omdat er slechts 1 of 2 bestuurders zijn. Bij 9% van de stichtingen is de kwalificatie het gevolg van een familiale of zakelijke relatie tussen bestuurders.

Stichtingen zonder of met weinig vermogen zijn voor dit onderzoek minder interessant, omdat de focus ligt op het in kaart brengen van het vermogen. Bij die stichtingen is de kans ook groter dat het gaat om een kleine sociale stichting met weinig bestuurders of een stichting die niet actief is. Daarom ligt de focus op stichtingen die ten minste € 100.000 aan vermogen houden.

³⁵ Bij een familiale relatie gaat het om een relatie van maximaal 3^e graad, dat wil zeggen ouder-kind, echtgenoot-echtgenote (graad 1), grootouder-kleinkind, broer-zus, echtgenoot-ouder van echtgenote, echtgenoot-kind van echtgenote (graad 2), maar ook bijvoorbeeld ouder van echtgenoot-ouder van echtgenote, broer-kind van zus en echtgenoot-schoonzus (graad 3). Bij een zakelijke relatie gaat het om een gezamenlijke deelname, bijvoorbeeld als maten, vennoten of aanmerkelijkbelanghouders, in dezelfde onderneming.

³⁶ Een vriendschappelijke relatie of een andere zakelijke relatie zoals "boekhouder van" of "advocaat van" komt ook voor, maar kan niet uit de data worden afgeleid en is daarom niet meegenomen. Het kan ook voorkomen dat kennissen als stroman worden ingezet; hier bestaan echter geen gegevens over.

³⁷Als totaal aantal stichtingen is hier gekeken naar alle stichtingen die niet het vermogen van derden beheren (zie Tabel 1).

Tabel 4: Het aantal feitelijke familiestichtingen met meer dan € 100.000 vermogen (cijfers 1 januari 2022). Tussen haakjes staat steeds het aandeel in het totale aantal stichtingen dat economisch eigenaar is van meer dan € 100.000 vermogen.

Categorie	Aantal feitelijke familiestichtingen	Waarvan met één of twee bestuurders
ANBI's	1.220 (10%)	660 (5%)
Niet-ANBI's	4.700 (24%)	3.760 (19%)
<i>Totaal</i>	<i>5.920 (18%)</i>	<i>4.420 (14%)</i>

Van de ANBI's met meer dan € 100.000 vermogen kwalificeert 10% als feitelijke familiestichting, waarvan in de ene helft er slechts 1 of 2 bestuurders zijn en in de andere helft bestuursleden een familiale of zakelijke relatie met elkaar hebben.

Een vergelijking tussen Tabel 3 en Tabel 4 leert dat het grootste deel van de feitelijke familiestichtingen nauwelijks vermogen lijkt te bezitten. Daarnaast wordt zichtbaar dat "grotere" stichtingen (in termen van vermogen) relatief minder vaak kwalificeren als feitelijke familiestichting dan "kleine" stichtingen.

2.1.2.3 Sectoren

Deze 5.920 feitelijke familiestichtingen bevinden zich met name in de sectoren "levensbeschouwelijke en politieke organisaties, belangen- en ideële organisaties, hobbyclubs" (1.736 gevallen), maatschappelijke dienstverlening (984 gevallen), financiële holdings (399 gevallen), monumentenzorg, natuurbehoud en musea (292 gevallen) en sport (289 gevallen). Financiële holdings zijn instellingen die aandelen in bedrijven beheren. Bij de financiële holdings valt op dat relatief veel (63%) stichtingen in deze sector met meer dan € 100.000 vermogen kwalificeert als feitelijke familiestichting.

2.2 Het vermogen in familiestichtingen

2.2.1 Hoe dit vermogen is bepaald

Omdat stichtingen doorgaans niet belastingplichtig zijn voor belastingen over hun winst, doen zij geen belastingaangifte waarin zij het vermogen vermelden. Dit vermogen is dan niet bij de Belastingdienst bekend. In dit onderzoek is voor het eerst systematisch het vermogen van stichtingen in kaart gebracht, door verschillende databronnen te combineren:

- De gegevens van Nederlandse bankrekeningen, effectenrekeningen en (hypothek)schulden die banken aanleveren bij de Belastingdienst zijn gebruikt om de bank- en spaartegoeden, de effecten en de schulden van stichtingen te bepalen;
- De gegevens van de Waarderingskamer over het eigendom en de waarde van onroerende zaken zijn gebruikt om het bezit van onroerende zaken (woningen en niet-woningen) van elke stichting te bepalen;
- De gegevens van de Kamer van Koophandel over aandeelhouderschap zijn gebruikt om te bepalen welke belangen stichtingen hebben in vennootschappen; de waarde van die vennootschappen is vervolgens bepaald aan de hand van het eigen vermogen uit de aangifte vennootschapsbelasting (dit is doorgaans een onderschatting van de waarde van het bedrijf).³⁸

³⁸ Dit is doorgaans een onderschatting van de waarde van het bedrijf, omdat deze boekwaarde vaak lager ligt dan de werkelijke waarde. Daar is ten dele voor gecorrigeerd door de bedrijfswaarde aan te passen met het verschil tussen de WOZ-waarde en de boekwaarde van

Dit geeft tezamen het best mogelijke beeld van het vermogen dat Nederlandse familiestichtingen bezitten. Vermogen in het buitenland, roerende zaken zoals kunst en boten, vorderingen en schulden anders dan bij banken blijven buiten dit beeld. Ook certificaten van aandelen of andere vermogensbestanddelen, volgens inspecteurs bij de Belastingdienst een relevante vermogensbron voor familiestichtingen, kunnen niet worden meegenomen, omdat die nergens centraal worden geregistreerd. Het gepresenteerde vermogen blijft dus een (mogelijk aanzienlijke) onderschatting van het werkelijke vermogen.

Het vermogen op naam van stichtingen die het vermogen van derden beheren (zoals STAK's) tellen we niet mee: dat vermogen behoort doorgaans in economische zin niet toe aan de stichting zelf, maar aan de achterliggende certificaathouders.

2.2.2

Het vermogen

Onderstaande tabel toont het vermogen op 1 januari 2022 uitgesplitst naar categorie. In totaal bezitten familiestichtingen gezamenlijk ten minste € 30,8 miljard aan vermogen. De top 50 statutaire familiestichtingen bezit (ten minste) € 19,0 miljard en alle feitelijke familiestichtingen (ten minste) € 12,5 miljard, waarvan in beide gevallen het merendeel bij niet-ANBI's. Tussen deze twee groepen zit enige overlap: 20 statutaire familiestichtingen, in het bezit van in totaal € 0,7 miljard vermogen, zijn ook een feitelijke familiestichting omdat de familie begin 2022 een meerderheid in het bestuur had.

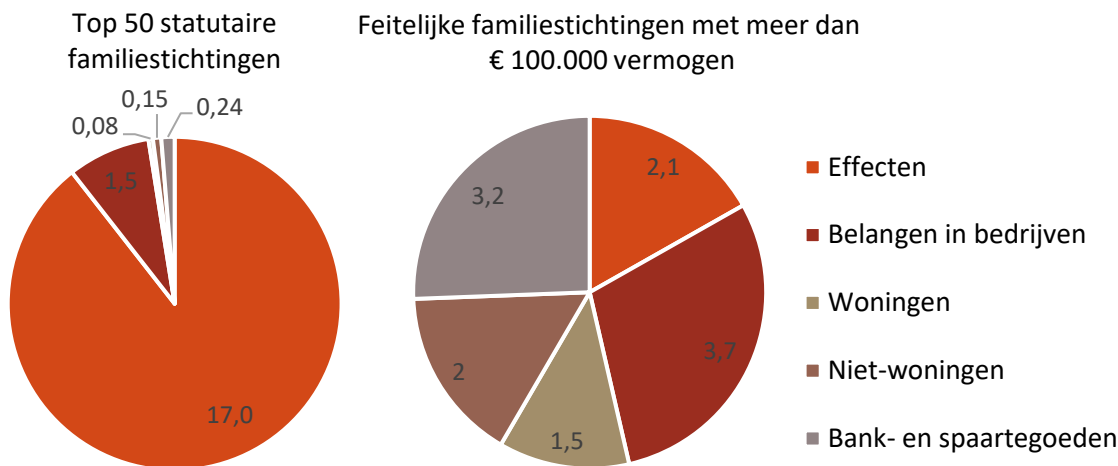
Tabel 5: Het vermogen (in miljarden euro's) van de top 50 statutaire familiestichtingen en van de feitelijke familiestichtingen met meer dan € 100.000 vermogen, uitgesplitst naar ANBI's en niet-ANBI's.

	Top 50 statutaire familiestichtingen		Feitelijke familiestichtingen met meer dan € 100.000 vermogen	
	Aantal	Vermogen	Aantal	Vermogen
ANBI's	32	1,0	1.210	3,0
Niet-ANBI's	18	18,0	4.710	9,5
<i>Totaal</i>	50	19,0	5.920	12,5

Voor beide soorten familiestichting was beleggingsvermogen in effecten, significante aandelenbelangen en woningen de grootste vermogensbron (in totaal 97% bij statutaire en 58% bij feitelijke familiestichtingen), zo toont onderstaande figuur 1 aan. Het vermogen is erg scheef verdeeld: 97% van de € 19,0 miljard bij de top 50 statutaire familiestichtingen zit bij de 13 stichtingen die meer dan € 50 miljoen bezitten; de 39 feitelijke familiestichtingen met meer dan € 50 miljoen aan vermogen bezitten gezamenlijk € 4,3 miljard (ruim een derde).

onroerende zaken die deze bedrijven bezitten en voor het verschil tussen de boekwaarde en de gecorrigeerde waarde van belangen in andere bedrijven.

Figuur 1: Waar bestaat het vermogen van familiestichtingen uit? (€ miljard)

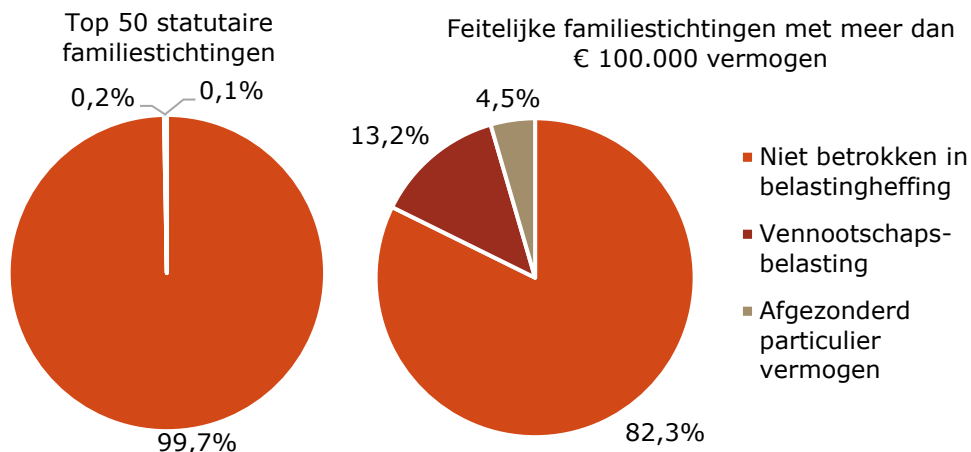

2.3

Belastingheffing over vermogen in familiestichtingen

Over het rendement op het vermogen van statutaire familiestichtingen wordt in bijna alle gevallen geen belasting betaald: in totaal was ongeveer 0,1% van dit vermogen in het bezit van een (deels) vennootschapsbelastingplichtige stichting, terwijl 0,2% in het bezit was van een stichting die ooit door de Belastingdienst is aangemerkt als afgezonderd particulier vermogen, zodat het vermogensrendement mogelijk via een andere weg is betrokken in de belastingheffing. In relatief veel gevallen (32 gevallen, 64%) met een minderheid van het vermogen (€ 1 miljard, 5,3%) had de statutaire familiestichting de ANBI-status.³⁹ In 2021 werden aan 12 van deze ANBI's in totaal 60 giften gedaan voor in totaal € 35 miljoen (gemiddeld € 3 miljoen per ANBI) waar de giftenaftrek in de inkomstenbelasting op van toepassing was.⁴⁰

Figuur 2: Hoe is het vermogen in familiestichtingen betrokken in de belastingheffing?

³⁹ Het bezitten van een ANBI-status betekent niet noodzakelijkerwijs dat de stichting niet (deels) vennootschapsbelastingplichtig is.

⁴⁰ Met ingang van 1 januari 2023 is de giftenaftrek in de inkomstenbelasting (voor periodieke giften) beperkt tot maximaal € 250.000 per jaar. Met ingang van 1 januari 2025 is dit weer verruimd naar € 1,5 miljoen per jaar.

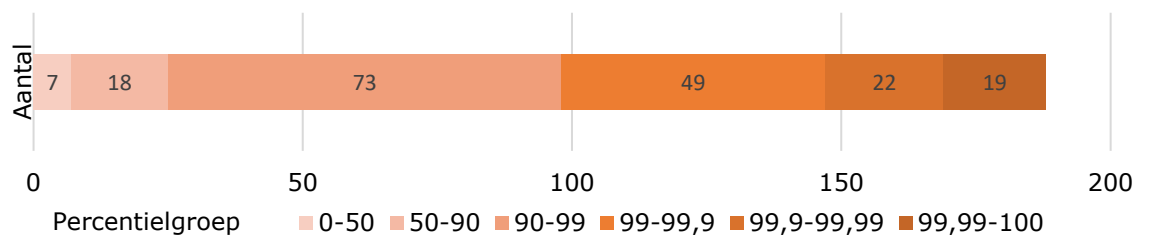
Bij de 5.920 feitelijke familiestichtingen met meer dan € 100.000 vermogen gold dat ruim vier vijfde (83%) van het vermogen niet in de belastingheffing is betrokken. Van deze 5.920 stichtingen waren er 758 (13%) (deels) belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting, waarmee het rendement op € 1,65 miljard (13%) van dit vermogen aan deze belasting onderhevig was. Daarnaast waren 54 van deze stichtingen, met in totaal € 0,57 miljard vermogen (4,5%), ooit aangemerkt als "afgezonderd particulier vermogen" en dus mogelijk via een andere weg betrokken in de belastingheffing. Een vijfde (1.210) van deze 5.920 stichtingen met een kwart van het vermogen (24%, € 3,0 miljard) genoot de fiscale voordelen van de ANBI-status. In 2021 werden aan 493 van deze ANBI's in totaal 9.380 giften voor in totaal € 170 miljoen (€ 270 miljoen in 2020) gedaan waar de giftenaftrek in de inkomstenbelasting op van toepassing was.

2.4 Kenmerken van de bestuurders van familiestichtingen

De families achter deze familiestichtingen blijken relatief vaak tot de meest vermogende Nederlanders te behoren.

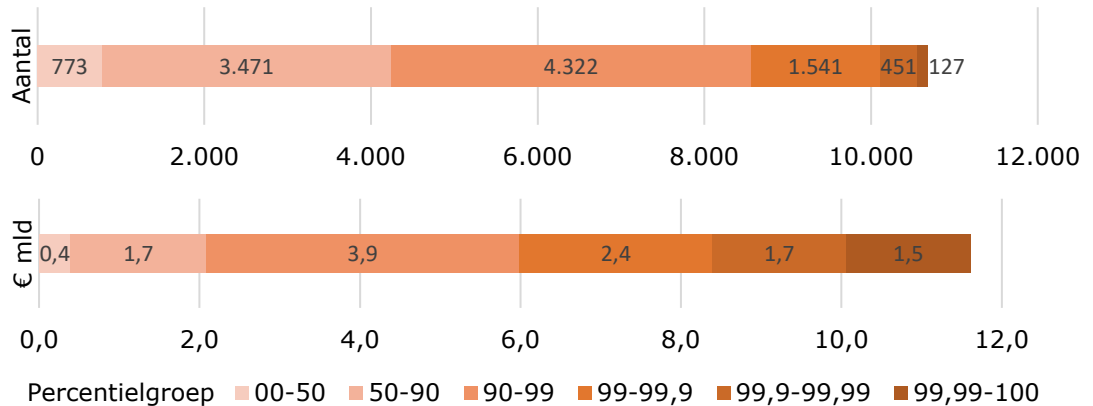
Van de 215 bestuurders van de top 50 *statutaire* familiestichtingen zijn er 188 belastingplichtig in Nederland, zodat van hen het vermogen bekend is. Bijna de helft (90 personen, 48%) daarvan behoorde tot de top 1% meest vermogende huishoudens, met daarbinnen een relatief grote vertegenwoordiging van de top 0,1% (41 personen, 22%) en de top 0,01% (19 personen, 10%). Gezamenlijk bezaten deze 188 Nederlandse belastingplichtigen een totaal vermogen (dus los van het vermogen in deze stichtingen) van ongeveer € 6,4 miljard.

Figuur 3: Waar bevinden de bestuurders van de top 50 statutaire familiestichtingen zich in de vermogensverdeling? De figuur toont het aantal bestuurders per vermogenspercentielgroep van het huishouden. De groep met percentiel 99,99-100 komt overeen met de top 0,01% van de vermogensverdeling.

Van de 10.940 bestuurders van de 5.920 *feitelijke* familiestichtingen waren er 10.690 Nederlanders, die gezamenlijk € 57,6 miljard aan privévermogen bezaten. Onderstaande figuur laat zien dat meer dan 20% van deze bestuurders behoort tot de top 1% meest vermogende huishoudens. Van het stichtingvermogen wordt bijna de helft (46%) bestuurd door deze top 1%.

Figuur 4: De bestuurders van feitelijke familiestichtingen met meer dan € 100.000 vermogen en het vermogen waar zij zeggenschap over hebben, verdeeld naar percentiel van de vermogensverdeling waar het huishouden van de bestuurder toe behoort. Percentielgroep 99,99-100 komt overeen met de top 0,01%.⁴¹

3 Geconstateerde belastingstructuren met familiestichtingen

Met name het feit dat stichtingen doorgaans fiscaal gunstig behandeld worden, kan aanleiding geven tot bepaalde structuren, waarvan in sommige gevallen de vraag gesteld kan worden of deze maatschappelijk wenselijk zijn. Hier worden vier situaties beschreven die bij de Belastingdienst bekend zijn. Deze situaties zijn al langer bekend, onder andere als onderdeel van de lijst met opmerkelijke belastingconstructies in het IBO Vermogensverdeling⁴², maar blijken in het bijzonder betrekking te hebben op familiestichtingen.

3.1 NSW-landgoed via aftrekbare gift plaatsen in familie-ANBI

In het IBO Vermogensverdeling is beschreven hoe fiscale voordelen kunnen worden behaald door een landgoed te laten kwalificeren als NSW-landgoed. NSW-landgoederen zijn landgoederen die voldoen aan de voorwaarden van de Natuurschoonwet (NSW); het landgoed moet minimaal vijf hectare bedragen en onder andere voldoende natuurterreinen hebben. Als een landgoed als NSW-landgoed is geclassificeerd door de RVO, kan gebruik worden gemaakt van een aantal fiscale faciliteiten.⁴³ De wet is in 1928 in het leven geroepen met de bedoeling ervoor te zorgen dat landgoederen in stand blijven. De wet kan ook van toepassing zijn op nieuw ontwikkelde landgoederen en golfbanen.⁴⁴

De Belastingdienst geeft ten behoeve van het onderhavige onderzoek aan dat NSW-landgoederen in de praktijk regelmatig in eigendom blijken te zijn van een familiestichting. Dat kan helpen voorkomen dat eigendom verwatert over vele afstammelingen. Als de familiestichting als doel heeft om dit landgoed te

⁴¹ Als er meerdere bestuurders onderdeel zijn van een gelieerde groep die de helft of meer van de bestuurders van een stichting vormt, dan is dit vermogen in de figuur evenredig over hen verdeeld.

⁴² Zie Bijlage 10 'Opmerkelijke belastingconstructies' van IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38.

⁴³ Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (2021), Rangschikking als landgoed, Fiscale faciliteiten.

⁴⁴ Zie Bijlage 10 'Opmerkelijke belastingconstructies' van IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38.

onderhouden, dan helpt de NSW-kwalificatie om een ANBI-status te verkrijgen.⁴⁵ Het komt ook regelmatig voor dat het landgoed in privébezit was, maar dat de oprichter van de ANBI-stichting het landgoed via aftrekbare periodieke giften zelf heeft geschonken aan deze ANBI. Daarbij kan (bijvoorbeeld via een constructie met een bv en een STAK) worden bewerkstelligd dat het landgoed verplicht aan familie verhuurd moet blijven, terwijl de familie zeggenschap over het landgoed behoudt en er ook op blijft wonen. De familie betaalt vervolgens voor het onderhoud van het (vaak monumentale) landgoed via een aftrekbare periodieke gift aan de zelf opgerichte ANBI, zodat de staat via de giftenaftrek de facto meebetaalt aan het onderhoud van het familielandgoed. Dat komt bovenop eventuele subsidie verkregen ten behoeve van het onderhoud van monumenten.⁴⁶ Bovenstaande situatie doet zich ook voor bij zogenoemde "historische buitenplaatsen".

Volgens cijfers van de Belastingdienst waren er in 2019 ruim 100 ANBI-instellingen eigenaar van een NSW-landgoed.

3.2 Het familiebedrijf met giftenaftrek schenken aan de familie-ANBI

Het komt voor dat het gehele familiebedrijf (of een gedeelte ervan) via een periodieke gift wordt geschonken aan een familiestichting met ANBI-status. Het schenken of verkopen van een bedrijf telt als vervreemding: over de winst gemaakt bij de vervreemding van het bedrijf (verkoopprijs minus verkrijgingsprijs) moet dan belasting worden betaald in box 2. Dit kan al snel om vele miljoenen euro's gaan. Toen de periodieke-giftenaftrek nog niet was begrensd op € 250.000 per jaar, werd deze winst in bepaalde gevallen in het geheel of in belangrijke mate teniet gedaan door de giftenaftrek, als gevolg waarvan geen of nauwelijks inkomstenbelasting verschuldigd was over de vervreemdingswinst. Deze bovengrens is vanaf 2025 verruimd naar € 1,5 miljoen, zodat het voordeel weer toeneemt.⁴⁷ ANBI's mogen geen overtollig vermogen aanhouden, maar er geldt een uitzondering wanneer in de voorwaarde van de gift is opgenomen dat het vermogen in stand dient te worden gehouden. De familiestichting kan dus het familiebedrijf blijven beheren. Na het overlijden van de ouders kunnen de kinderen als bestuurders van de stichting de controle over het familiebedrijf overnemen. Er is dan geen sprake van erfbelasting.

In het kader van *stewardownership* kan het overigens een maatschappelijk gewenste uitkomst zijn dat familiebedrijven worden overgedragen aan een ANBI. Belangrijk daarbij is dat goed geborgd blijft dat deze ANBI's het maatschappelijke belang boven het familiebelang blijven stellen.

Dergelijke situaties lijken regelmatig voor te komen. Uit dit onderzoek blijkt dat aandelenbelangen in bedrijven één van de grootste vermogensbronnen van familiestichtingen zijn: bij de top 50 statutaire familiestichtingen gaat het om € 1,5 miljard, bij de feitelijke familiestichtingen om € 3,6 miljard.⁴⁸ Ook blijkt uit dit onderzoek dat stichtingen in de sector "financiële holdings" (dat zijn instellingen met

⁴⁵ De Belastingdienst is verplicht om de ANBI-status te verlenen wanneer aan de voorwaarden voldaan is.

⁴⁶ Sinds 1 januari 2019 zijn de kosten voor onderhoud van een rijksmonument niet meer aftrekbaar van de inkomstenbelasting. De woonhuissubsidie is daarvoor in de plaats gekomen.

⁴⁷ In 2024 was het daarnaast lucratief om hier gebruik te maken van de verruimde faciliteit voor geven uit de vennootschap, maar die faciliteit is afgeschaft per 2025.

⁴⁸ Deze bedragen zijn naar verwachting een forse onderschatting, omdat – zo ziet men bij de Belastingdienst – vaak alleen certificaten van aandelen in het familiebedrijf aan de stichting worden geschonken. Certificaten van aandelen worden echter niet centraal bijgehouden en zijn dus niet meegenomen in de cijfers. Voor de duidelijkheid moet wel worden aangegeven dat er enige overlap in de wel vermelde bedragen zit, omdat er ook statutaire familiestichtingen zijn die tevens een feitelijke familiestichting zijn.

als voornaamste taak het beheren van bedrijven) relatief vaak kwalificeren als feitelijke familiestichting.

3.3 Intrekken ANBI-status familiestichting na verzilvering fiscale voordelen

De ANBI-status levert fiscale voordelen op. Die voordelen komen met verplichtingen om te kunnen borgen dat het algemeen nut gediend wordt, zoals beschreven in paragraaf 1.2.1. Een ANBI kan de Belastingdienst verzoeken om de ANBI-status in te trekken, bijvoorbeeld omdat de voorwaarden als te zwaar worden ervaren. Bij de Belastingdienst ziet men, in het bijzonder bij familiestichtingen, enkele gevallen waarbij de ANBI-status wordt ingetrokken kort nadat van de fiscale voordelen gebruik is gemaakt (de giftenaftrek en de vrijstelling van de schenkbelasting). De Belastingdienst kan vervolgens niet anders dan akkoord gaan met de intrekking.

Na intrekking van de ANBI-status hoeft de familiestichting niet langer aan de voorwaarden van een ANBI te voldoen. De fiscale voordelen uit voorgaande jaren, zoals de vrijstelling van schenk- en erfbelasting, hoeven dan niet te worden terugbetaald.⁴⁹ Het vermogen in de stichting blijft wel "beklemd" en mag, als het ooit wordt uitgegeven, alleen aan het algemeen nut worden besteed.

De Belastingdienst heeft de mogelijkheid om hier toezicht op te houden dankzij de informatieplicht voor ex-ANBI's.⁵⁰ Deze informatieplicht is niet van toepassing wanneer eerst de zetel van de ANBI naar het buitenland wordt verplaatst alvorens de ANBI-status in te trekken. Toezicht is dan voor de Belastingdienst niet meer mogelijk. Deze informatieplicht is onderdeel van de lopende evaluatie van de ANBI-regeling.

Er bestaat in Nederland geen "afrekenverplichting" of "schenkingsverplichting" bij het intrekken van de ANBI-status. Het vermogen hoeft na het vervallen van de ANBI-status niet binnen enkele jaren aan een ander goed doel te worden geschonken, zoals in bijvoorbeeld Duitsland wel het geval is. Het vermogen kan daardoor in principe onbeperkt in de ex-ANBI blijven zitten, zonder dat het aan een goed doel wordt uitgegeven. In de lopende evaluatie van de ANBI-regeling wordt expliciet ingegaan op de mogelijkheden voor een afrekenverplichting.

Jaarlijks worden ongeveer 1.500 tot 2.000 ANBI-stichtingen uitgeschreven uit het Handelsregister, zo blijkt uit een voor dit onderzoek uitgevoerde analyse van ANBI-stichtingen in het Handelsregister. Daarnaast wordt bij 500 tot 1.000 stichtingen de ANBI-status ingetrokken zonder dat de stichting zelf wordt opgeheven of Nederland verlaat. Vaak is dat op verzoek van de stichting zelf. Het gaat relatief vaak (in meer dan een derde van de gevallen) om feitelijke familiestichtingen.

3.4 Combinaties van het bovenstaande

Ook combinaties van de bovenstaande structuren komen voor. Zo zijn bij de Belastingdienst gevallen bekend waarin het familiebedrijf via een aftrekbare periodieke gift werd geschonken aan de familiestichting met ANBI-status die een NSW-landgoed beheerde waar de familie zelf op woonde, waarna de stichting verzocht om de ANBI-status in te trekken. Dit gaat niet om grote aantallen, maar per geval wel om grote of zelfs zéér grote bedragen, zo is bij de Belastingdienst bekend.

3.5 De vastgoedstichting

⁴⁹ Bij bijvoorbeeld de bedrijfsopvolgingsregeling geldt er een voortzettingseis; dat geldt bij de fiscale voordelen van de ANBI-status niet.

⁵⁰ Op grond van artikel 10e van het Uitvoeringsbesluit Successiewet 1956.

In het IBO Vermogensverdeling⁵¹ is beschreven dat bedrijven een stichting kunnen oprichten waarmee belastingheffing over vastgoed wordt vermeden. Het bedrijf richt dan een stichting op waar het volledige zeggenschap over heeft, doordat in de statuten van de stichting is opgenomen dat het bedrijf de bestuurders mag aanwijzen en ontslaan. Dit kan ook gaan om een familiebedrijf en een familiestichting.

De stichting koopt vervolgens een bedrijfspand. Het bedrijf betaalt voor gebruik van het pand huur aan de stichting. Ondanks dat het bedrijf volledige zeggenschap heeft over de stichting, kwalificeren de verhuuractiviteiten van de stichting niet als onderneming voor de vennootschapsbelasting. Omdat de stichting niet Vpb-plichtig is, wordt de huuropbrengst niet belast. Wel worden de huurkosten voor het pand bij het bedrijf van de fiscale winst afgetrokken. Hierdoor ontstaat er een aftrekpost in de Vpb (voor het bedrijf) zonder dat de bate die er tegenover staat (bij de stichting) wordt belast.

Op basis van schattingen van het ministerie van Financiën bleek dat in 2019 vastgoed in handen van instellingen met een waarde van ongeveer € 24 miljard niet werd belast, terwijl er wel indicaties zijn dat het vastgoed gelieerd is aan een bedrijf, bijvoorbeeld omdat het bedrijf en de instelling op hetzelfde adres staan ingeschreven. Dit vastgoed was in handen van 2.300 instellingen. Het ging met name om commercieel vastgoed; in mindere mate om woningen.⁵²

Eenzelfde situatie kan zich voordoen wanneer een stichting geld uitleent aan een bedrijf of bedrijfsmiddelen, zoals machines, tegen een vergoeding ter beschikking stelt. Deze onevenwichtigheid in de belastingheffing ontstaat doordat de vennootschapsbelasting geen "terbeschikkingstellingsregeling" kent zoals die bestaat in de inkomstenbelasting, waarbij inkomen uit het ter beschikking stellen (zoals verhuren) van bezittingen (onder voorwaarden) belast is. Deze onevenwichtigheid is in ieder geval sinds 2003 bekend⁵³, maar pas sinds publicatie van het IBO Vermogensverdeling in 2022 is duidelijk dat het mogelijk om grote bedragen gaat.

⁵¹ Zie IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38, p.63.

⁵² Zie IBO Vermogensverdeling: Licht uit, Spot aan: de Vermogensverdeling. Kamerstukken II 2021/22, 35925 IX, nr. 38, p. 63.

⁵³ Zie bijvoorbeeld par. 6.2.2, p. 177, van het preadvies van de Commissie Maatschappelijke ondernemingen, Geschriften van de Vereniging voor Belastingwetenschap no. 245; p. 73, 76 en 93 van *De winst van de maatschappelijke onderneming*, S.A. Stevens (2003); p. 308 van *De belaste overheid*, S.A. Stevens (2003), en H.A.J.P. te Niet, Tijdschrift Fiscaal Ondernemingsrecht 2003/81, *Het ondernemerschap van concernstichtingen*.

4 Conclusies

Dit onderzoek heeft onder andere in kaart gebracht hoeveel vermogen zich bevindt in Nederlandse familiestichtingen en hoe dit vermogen wordt betrokken in de belastingheffing. Onderstaande opsomming vat de belangrijkste resultaten samen:

- Van de 234.200 stichtingen die Nederland begin 2022 telde was 28% een stichting met als taak om het vermogen van anderen te beheren, zoals een stichting administratiekantoor. Deze stichtingen zijn in de rest van het onderzoek buiten beschouwing gelaten;
- Van de overige 169.600 Nederlandse stichtingen had 30% ten hoogste twee bestuurders, nog eens 9% kende een bestuur waarbij ten minste de helft van de leden een zakelijke of familiale relatie met elkaar had;
- Ook 6.000 ANBI-stichtingen kwalificeerden als familiestichting, omdat ten minste de helft van het bestuur aan elkaar gelieerd was; het is bij een ANBI in beginsel toegestaan dat bestuursleden gelieerd zijn;
- De familiestichtingen beschreven in dit onderzoek bezitten gezamenlijk ten minste € 30,8 miljard vermogen, waarvan € 19,0 miljard bij stichtingen waar ten minste de helft van de bestuursleden aan elkaar gelieerd is en € 12,5 miljard bij de top 50 stichtingen die in de statuten familieleden aanwijzen als bestuurslid;
- Het gros hiervan (58% tot 97%) bestaat uit beleggingsvermogen (effecten, aandelenbelangen in bedrijven en woningen);
- Bijna al dit vermogen in familiestichtingen (82% tot 99,7%) wordt niet in de belastingheffing betrokken;
- De families achter deze familiestichtingen blijken relatief vaak tot de meest vermogende Nederlanders te behoren: 20% tot 48% behoort tot de top 1% rijkste huishoudens;
- Specifiek bij familiestichtingen ziet de Belastingdienst dat gebruik wordt gemaakt van bepaalde belastingstructuren, waarvan in sommige gevallen de vraag gesteld kan worden of deze maatschappelijk wenselijk zijn.

Er bestaat een veelheid aan stichtingen, die in bijna alle gevallen fiscaal gezien relatief gunstig behandeld worden. De maatschappelijke bijdrage van stichtingen kan een gegronde reden zijn voor deze fiscaal gunstige behandeling. Ook veel familiestichtingen dragen door filantropie bij aan onze maatschappij.⁵⁴

Wanneer echter niet (voldoende) geborgd wordt dat fiscale voordelen alleen toekomen aan stichtingen die het maatschappelijke belang boven het familiebelang stellen, dan kan de gunstige fiscale behandeling gaan schuren. Dit wordt in het bijzonder zichtbaar wanneer van bepaalde belastingstructuren gebruik wordt gemaakt. Bij ANBI-stichtingen zijn er extra fiscale voordelen, maar is verplicht dat het algemene belang voorop staat. De Belastingdienst houdt hier toezicht op. Desalniettemin kan ook bij ANBI's in sommige gevallen de vraag gesteld worden of in de praktijk altijd voldoende geborgd is dat het algemene belang voorop staat, bijvoorbeeld wanneer een familie-ANBI na verzilvering van fiscale voordelen de ANBI-status laat intrekken.

Deze gunstige fiscale behandeling van (familie)stichtingen ziet op drie thema's:

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld Kamerstukken II 2019/20, 32740, nr. 21.

1. Het (meestal) niet kwalificeren als afgezonderd particulier vermogen;
2. De kwalificatie (meestal) als niet-belastingplichtige voor de vennootschapsbelasting;
3. In bepaalde gevallen de kwalificatie als ANBI, met bijbehorende voordelen zoals de giftenaftrek, wanneer aan de wettelijke voorwaarden is voldaan.

Deze thema's vragen om aandacht, zodat goed of beter geborgd wordt dat fiscale voordelen alleen terechtkomen daar waar dat maatschappelijk ook gewenst is. Het ligt voor de hand om de wetgeving omtrent afgezonderd particulier vermogen te evalueren, omdat de laatste evaluatie dateert uit 2013. In een evaluatieonderzoek kan onder andere gekeken worden of de huidige formulering de Belastingdienst voldoende handvatten biedt om alle vormen van misbruik en oneigenlijk gebruik aan te pakken of dat uitbreiding of aanpassing nodig is. De vennootschapsbelastingplicht van stichtingen is een complex onderwerp waarbij zorgvuldige afwegingen van belang zijn, en ook moet worden voorkomen dat eventuele maatregelen verder gaan dan nodig is. Voor ANBI's geldt dat op dit moment de evaluatie van de uitvoering van de ANBI-regeling plaatsvindt. Daarbij worden ook de mogelijkheden voor een afrekenverplichting voor ex-ANBI's onderzocht. De resultaten van die evaluatie kunnen in samenhang worden gezien met de resultaten uit het onderhavige rapport.

5 Bijlage 1: Toelichting onderzoeksmethode

Dit onderzoek is gebaseerd op een data-analyse op gegevens van de Belastingdienst. De keuzes en afbakening van de data-analyse worden hier nader toegelicht.

5.1 Jaren

De gegevens die in dit onderzoek zijn gepresenteerd voor een bepaald jaar zien altijd op 1 januari van dat jaar. Als geen jaartal getoond is, dan gaat het om cijfers van het jaar 2022.

5.2 De top 50 statutaire familiestichtingen

Statutaire familiestichtingen zijn in kaart gebracht door ten eerste te zoeken op de woorden "afstammeling" en "bloedverwant" in de statuten. Stichtingen die niet het vermogen van derden beheren en waarbij één van deze woorden voor kwam, zijn vervolgens gerangschikt op basis van vermogen. Daarna zijn de statuten één voor één handmatig bestudeerd om te bepalen in welke gevallen het een statutaire familiestichting betrof, totdat er 50 waren geïdentificeerd. Vanwege de handmatige selectiemethode is de selectie beperkt tot de top 50. Dat omvat alle gevonden statutaire familiestichtingen met meer dan € 10 miljoen aan vermogen.

5.3 Feitelijke familiestichtingen

Voor feitelijke familiestichtingen is gekeken naar stichtingen waarbij één persoon in het hoogste bestuursorgaan samen met familieleden en zakenpartners ten minste 50% van de zetels in dat hoogste orgaan levert. Indien een stichting een raad van toezicht of een raad van commissarissen heeft, dan wordt die raad hier beschouwd als het hoogste orgaan. Heeft de stichting geen dergelijke raad, dan is het bestuur het hoogste orgaan.

De *familieleden* van een bestuurder zijn in dit onderzoek afgebakend als de familieleden van graad 1, 2 of 3 in de familieboom die in Nederland belastingplichtig zijn, waarbij een relatie van graad 1 ofwel een ouder-kindrelatie ofwel een huwelijk voorstelt. *Zakenpartners* van een bestuurder zijn natuurlijke personen die samen met de bestuurder maten, vennoten of aanmerkelijkbelanghouders zijn in dezelfde Nederlandse onderneming. Zij hebben dan een zekere financiële afhankelijkheid van elkaar. Zakelijke connecties die bijvoorbeeld samen in het bestuur of de raad van commissarissen van een bedrijf of van een andere stichting zitten, tellen *niet* als zakenpartners; tussen hen is er geen financiële afhankelijkheid. Andere zakelijke relaties, zoals "advocaat van" of "boekhouder van" zijn niet in de beschikbare data terug te vinden en tellen dus ook niet mee. Familieleden zijn vastgesteld op basis van de Nederlandse gegevens: personen die niet in Nederland zijn ingeschreven, kunnen niet als zodanig worden geïdentificeerd. Hetzelfde geldt voor zakenpartners: alleen als de zakenpartners samen belangen hebben in een Nederlandse onderneming (ook als dit buitenlanders zijn), kan dit worden geïdentificeerd.

5.4 Soorten stichtingen

De Belastingdienst houdt een lijst bij van alle ANBI's. Een stichting telt in een bepaald jaar als ANBI wanneer deze op 1 januari van dat jaar als ANBI geregistreerd stond. De Belastingdienst houdt ook een lijst bij van instellingen die als afgezonderd particulier vermogen zijn geregistreerd. Op basis hiervan zijn

stichtingen als APV geclassificeerd. Belangrijk voor de analyse is verder het onderscheid tussen "stichtingen die het vermogen van derden beheren" en "overige stichtingen". Stichtingen die het vermogen van derden beheren tellen immers niet mee in de vermogensstatistieken. Voor dit onderscheid is geen lijst bekend bij de Belastingdienst of een andere partij. Een niet-ANBI en niet-APV is geclassificeerd als "stichting die het vermogen van derden beheert" in de volgende gevallen:

- wanneer in de omschrijving van het "doel" van de stichting zoals ingevuld in het Handelsregister of in de naam van de stichting één van de volgende teksten voorkomt: "beherend vennoot", "commanditair", "derdengelden", "pensioenfonds", "beleggingsfonds", "hypothekenfonds", "gemene rekening", "escrow", "giro", "securi", "participanten", "participatie", "bewaarder", "custod", "bewaring", "administreren", "juridisch eigendom", "juridische eigendom", "juridisch eigena", "juridische eigena", "administratiekanto", "administratie kanto", "administratiestichting", "certific", "beheerskantoor", "beheerkantoor";
- wanneer in een oprichtingsakte of akte van statutenwijziging uit het jaar of later één van de teksten "administratiekanto", "certific", "ten titel van beheer", "juridisch eigenaar", "juridische eigenaar", "juridisch eigendom" of "juridische eigendom" voorkomt;
- wanneer de SBI-code van de primaire activiteit van de stichting 65301, 65302, 65303 of 65309 (pensioenfondsen) of 66191 of 69209 (administratiekantoren) of 64921 (hypothekbanken en bouwfondsen) of 6612 (commissieairs en makelaars in effecten, beleggingsadviseurs e.d.) is;
- wanneer de branche-code van de stichting 8142 (administratiekantoren) of 8212 of 9071 (pensioenfondsen) is.

Deze classificatie is mede gebaseerd op een trial-and-errormethode en gaat uit van het voorzichtigheidsprincipe. Lijkt het erop dat een stichting het vermogen van derden beheert, dan is deze stichting als zodanig geclassificeerd. Bij een handmatige controle van de "overige stichtingen" met het grootste vermogen werd geen stichting meer gevonden die op basis van de statuten en overige gegevens het vermogen van derden leek te beheren. In de akten is op een beperktere lijst aan teksten gezocht dan in de naam en de doelomschrijving, omdat de kans op een *false positive* in een lange aktekst aanzienlijk groter is. Alleen de akten uit het jaar 2013 en later zijn gedigitaliseerd bij de Belastingdienst beschikbaar.

5.5 Vermogen

De samenstelling van het gekoppelde vermogen is beschreven in de hoofdtekst. De methode om het vermogen van huishoudens bij te houden komt overeen met de methode die het Centraal Bureau voor de Statistiek gebruikt om vermogensstatistieken te beschrijven.